

NEVELÉS A PIARISTA ISKOLÁKBAN

Személyes döntés

Ezzel a kérdéssel először a harmincas évek elején találkoztam. Családom jezsuita gyóntatója fejezte ki aggályait. Közel fél évszázada, kisdíák korom óta él bennem ez a probléma. Nyolc piarista diákév után azért léptem be a Piarista Rendbe, mert úgy gondoltam, hogy piarista tanárként tudok majd a legtöbbet tenni az ifjúság vallásos neveléséért. Batori irodalom-órái gyakorolták reám a legnagyobb hatást, nem akartam hittanár lenni, magyar-tanári munkám révén reméltem a célt szolgálni. Rövid tanári pályafutásom alatt nem kevés diákomnak lelki atyja lettem, s ezek heti, sőt napi áldozókká is lettek. Elméletet is formáltam: a társadalom olyan emberekből áll, akik értenek és szeretnek egy-egy szakmát-, kisebb érvényű-hatású számukra azoknak a szava, akik csak a teológiához értenek. Álláspontomat mégis megváltoztattam. Iskoláink államosításakor kényszerből hagytam ugyan el a tanári pályát, de amikor két év múltán újból lehetőségem támadt tanárrá lenni, nem a paptanári, hanem a csak papi pálya mellett döntöttem. Azóta huszonöt esztendő telt el és Isten azóta adott ajándékainak birtokában nem sírom vissza az elvesztett paptanári munka lehetőségeit.

Értékválogatást nem ismerés

A napokban kezembe került egy írás a címben jelzett problémáról. Szerzője mondani-valójának lényegét ebben látom: a vallásos egyéniség kialakulása szempontjából igen nagy jelentőségű, hogy fiatal korukban minden érték megmutatásával neveljenek bennünket. Az írás szerzője nem akar statisztikát készíteni a piarista nevelés eredményeiről, a maga élet-pályájával tesz hitet és bizonyosságot a piarista nevelés mellett.

Nem kétséges számomra, hogy a piarista nevelés jellemző vonása az értékválogatást és személyválogatást nem ismerés. Chardin hozzáállása a világhoz számomra azért nem jelentett újdonságot, mert nyitottságát anyatejként szívtam magamba a magyar piarista nevelés folytán. Ehhez az örökséghez sohasem akartam hűtlen lenni. De ezt az örökséget egy nagyon lényeges mozzanatban tovább akartam fejleszteni. Valamivel, ami ugyan elméletileg nem hiányzott egészen a piarista nevelésből, de gyakorlatilag távolról sem kapta meg azt a hangsúlyt, amely nélkül a vallásos nevelés nem lehet hatékony.

Csúcsérték

Arról van szó, amit Jézus a vacsorakészítés dolgában sürgölődő Mártának mondott: „Sok minden miatt vagy gondban és nyugtalankodol, pedig egyre van szükség” (Lk 10,41-42). Márta kitűnő háziasszony lehetett, de nem látta, hogy a Fiú nem azért testesült meg, hogy élvezhesse Márta konyhaművészetének áldásait; nem látta, hogy Jézus valami másért látogatta meg házukat. A minden érték tiszteletére-megszeretésére irányuló nevelésünk csak abban az esetben érheti el célunkat, ha neveltjeink számára elméletileg is, gyakorlatilag is nyilvánvalóvá lesz, hogy az összes értékeknek a csúcsértéket kell szolgálniuk. Ez pedig a piarista nevelés által nem lesz nyilvánvalóvá neveltjeink számára; gyakorlatilag semmiképpen sem, de elméletileg is felette problematikus. Tétéletem nem cáfolhatja semmiféle személyes

bizonyoságtévés, csak a statisztikai eredmény. Hamarosan 40 éves érettségi találkozónk lesz, én mondom a szentmisét; félek, hogy egyedül áldozom majd.

A piarista nevelés fenti értelemben vett eredménytelenségének nem az Isten az oka. Isten úgy teremtette meg az embert, hogy alkalmasak vagyunk életünket a csúcsérték szolgálatába állítani. Jószándékunkban, áldozatosságunkban sincsen hiba: az átlagos piarista életteljesítmény méltán felveheti a versenyt bármely emberi csoport életteljesítményével. A nevelésbe belerakott energiáink mennyisége vetekedik bármely nevelő testületével; munkában nálunk nincs hiány.

Csúcsérték és nem-csúcsérték egy iskolában

Miben látom akkor elégtelenségünk okát? Abban, hogy a különböző nem-csúcsértékeket általában vonzóbban tudjuk bemutatni, mint a csúcsértéket. Abban, hogy a különböző nem-csúcsértékek szolgálatát nagyon határozottan megkívánjuk neveltjeinktől, bevasaljuk rajtuk; a csúcsértéket pedig felkínáljuk, szabad választásukra bízva, hogy magukévá teszik-e vagy sem. Tanulási szabadság nincs, vallásszabadság van: nem tanulni nincs módjuk, Jézusnak el nem köteleződnie van.

Be lehet vasalni valakin a Jézusnak elköteleződést? Nyilvánvalóan nem. Mit lehet akkor tenni? Lényegében véve csak egyetlen egyet: iskolánknak bizonyóságot kell tennie a csúcsérték csúcsérték-volta mellett; bizonyóságot kell tennie arról, hogy az emberi élet értelme: elköteleződnie Jézusnak. Ennél többet Jézus sem tudott tenni. De ezt megtette. Övéit is ennek a megtevésére tanította, s a bizonyoságtévést el nem fogadás esetén a port-lerázást parancsolta.

A piarista iskolában gyakorlatilag nem a Jézusnak elköteleződés a csúcsérték. „*Rendre és kötelelességteljesítésre nevelünk!*” – idézem egyik nagyon tisztelt és szeretett tanárom szavát.

Ismét konkrét személyre gondolok: princeps iuventutis lett, a Diákszövetség nagydíjával hivatalosan kitüntetett valaki, aki végig kitűnő volt, a nyolc év alatt egyszer sem rendetlenkedett, de az osztályban közutálatnak örvendett, s későbbi pályája alapján is ítélve aligha lehetett az iskolai évek alatt sok köze Jézushoz. A tényleges csúcsértéket azonban kétség-telenül ő teljesítette legkiválóbban; a tanári kar nem tévedett.

De lehet-e egy iskolában a gyakorlati, a tényleges csúcsérték más, mint a rend és a kötelelességteljesítés? Ennek a kérdésnek a megválaszolása elősegíti a felvetett probléma megoldását.

Egyfelől úgy látszik, hogy csak ez a nem-csúcsérték lehet tényleg, a gyakorlatban csúcsérték. Minden intézménynek szükségképpen a megállapított rend megtartására és a kitűzött feladat teljesítésére kell törekednie: a termelői, szolgáltatói s a jelen esetben a tanítói-tanulási tevékenységnek rendben és optimális fokon történő teljesítésére. Az intézmények döntő többsége nem a csúcsérték, hanem valamilyen nem-csúcsérték szolgálatában áll. Vannak azonban csúcsérték szolgálatában álló intézmények is. Ezek azért ilyenek, mert a csúcsérték szolgálatára lettek életrehívva: pl. a Páholy, a Párt, az Egyház.

Csúcsérték és nem-csúcsérték az élet egészében

Lehet-e egy nem-csúcsértéket szolgáló intézmény egyúttal csúcsértéket is szolgáló intézmény? Lehet-e az iskola Egyház is? Első megközelítésre úgy látszik, hogy ha lehetséges volna is, mindenképpen adva van egy kevertség: egy nem-csúcsérték és a csúcsérték együttes

szolgálat. Első megközelítésre úgy látszik, hogy egyszerűbb a dolga az olyan intézménynek, amely nincs megterhelve ily kettős feladattal: azaz ha szolgálhatja kizárólagosan a nem-csúcsértéket, vagy ha szolgálhatja kizárólagosan a csúcsértéket. Ha azonban – kötelezően – gondolunk a Lélek működésére az Egyházban, akkor azonnal szemünkbe ötlük, hogy legalábbis a nyugati szerzetességet elsősorban az a gondolat ihlette és táplálta, hogy ezt a kevertséget létrehozva a nem-csúcsértéket maradéktalanul a csúcsérték szolgálatába állítsa; lett légyen ez a nem-csúcsérték mezőgazdasági termelés, betegellátás vagy iskolafenntartás. Ez a szándék világosan kitetszik Rendalapítónk Konstitúcióiból is. Az emberi élet teljes megszentelésének tagadhatatlanul jézusi jellegű törekvése mozgatta a rendalapítókat; példát kínálva fel a keresztény és nem-keresztény világnak, miként kell életünket különféle nem-csúcsértékek szolgálatában teljesen Jézus szolgálatába állítani... Isten minél nagyobb dicsőségére, Istennek-odaadottságunk (pietas) minél teljesebbé válására.

Hogy mennyire a Lélek mozgatta ezeket a rendalapítókat, azaz mennyire nem egy kevert szituációt létrehozó zsákutcát és lehetetlenülést akartak szolgálni, azt méginkább nyilvánvalóvá teszi számomra egy további meggondolás. A család intézményére gondolok. A család a legközvetlenebb lenyomata a Szentháromság belső életének is, kifelé ható tevékenységének is. Család nélkül az Isten Országá meg nem valósulhat. Pontosabban: a teremtés és a megváltás célkitűzése meg nem valósulhat, ha a család egyúttal nem Egyház is. A család pedig legbensőbb természetéből fakadóan mutatja a fent említett kevert szituációt. Egyfelől szolgálnia kell egy nem-csúcsértéket: a gyermekek biológiai javait, igényeit; másfelől pedig a csúcsértéket: gyermekeik elköteleződését Jézusnak.

Mindebből az következik, hogy a fent említett kevert szituáció szükségképpen szituációja annak az embernek, akit Isten a Jézusnak elköteleződés céljából teremtett meg.

Ebből következik, hogy a kevert szituációnak a csúcsérték érvényesítésre alkalmas szituációnak kell lennie. Sőt, többet is kell mondanom. Az ember a napi 24 óra döntő többségét a családban és munkahelyén tölti-éli. A Jézusnak ténylegesen elkötelezett emberek esetében is naponként csupán néhány órára rúghat a kizárólagosan a csúcsérték szolgálatába állított tevékenység: imádkozás, az ige tanulása, továbbadása, azaz az igétől meghatározott egyházi közösségekben vagy négy szemközti kapcsolatokban folyó tanítvány-nevelés, ill. tanítvánnyá nevelődés. De ezek a sajátosan és kizárólagosan a csúcsérték megismerésére-megszeretésére irányuló tevékenységek önmagukban még nem hozzák létre azt az Isten Országát, amelynek közénk hozását akarta Isten – a teremtéssel és a megtestesüléssel egyaránt. Csak a megismert és megszeretett csúcsértéknek a családban és munkahelyen és bárhol másutt érvényesítése, gyakorlatba átvivése folytán újíthatja meg a Föld színét az Egyházon keresztül ránk kiáradó Szentlélek.

Mindebből az következik, hogy az említett kevert szituáció csak első megközelítésre látszik alkalmatlanabbnak a Jézusnak való elköteleződésre. Valójában az a helyzet, hogy a nem-kevert intézmény (Egyház) csak a kevert intézményeken keresztül tudja a maga munkáját hatékonyan kibontakoztatni, és így Isten Országává kovászosítani az emberiség összességét.

Az Egyház a csúcsértéknek alárendelődés szolgálatában

Ennek a kibontakozásnak azonban feltétlen feltétele az az Egyház, amelynek kizárólagos feladata a csúcsértékre nevelés. Ha az Egyház képes hatékony csúcsértékre nevelést

biztosítani a család életét meghatározó édesapa és édesanya számára, akkor a gyermekek csúcsértékre nevelődése – legalább is a kamaszkorig – biztosított még abban az esetben is, ha a gyermekek nem nevelődnek külön nekik szóló egyházi közösségben. De felnőtté válásuk megindulásával-kibontakozásával egyenes arányban természetesen számukra is szükségessé válik a második, a felnőttkori elköteleződésük szolgálatában a külön nekik szolgáló egyházi közösség, amely gyermekkori elköteleződésüket felnőtt elköteleződéssé formálja át a maga csúcsértékre nevelő, sajátosan egyházi tevékenysége által. Egy-egy munkahely Lélektől megformált színe ugyanígy annak a függvénye, hogy a munkahelyen dolgozók milyen százalékban és milyen mértékben formálódtak Jézusnak elköteleződött emberekké az Egyház nevelő munkája folytán.

Az egyházi iskola komplex szituációja

Azt hiszem azonban, hogy az egyházi iskola mivolta a fentiek ellenére mégiscsak más, mint a kevert szituációt mutató családé és munkahelyé. A család Isten Országává lehet, ha van külön gyülekezet - közösség - egyház, amely megfelelő indítékokat tud szolgáltatni a Jézusnak elköteleződéshez. Ugyanez a feltétele annak, hogy egy munkahely Isten Országává lehessen, azaz olyan emberek összességévé, akik egész magatartásukban a jézusi mintához igazodnak.

A piarista iskola viszont, mint diákjaink munkahelye, nem feltételezi önmagán kívüli alakulatként az Egyházat, amelyben növendékeinket mások elkötelezik Jézusnak. A piarista iskola kevert szituációja tehát komplexebb, mint a serdülő gyermeket is magában foglaló családé, ill. a munkahelyé. Egyesíteni kívánja magában egyfelől a munkahelyek kevert szituációját, másfelől a keveretlen, a csak csúcsértéket szolgálni kívánó Egyházat (miként a kicsi gyermekekből álló család). A fenti „másfelől” jól látható jele, hogy hittan-órákat is tart, vasárnaponként is egybegyűjti diákjait szentmisére-szentbeszédre, évenként lelkigyakorlatra, s évenként többször rendtartásszerűen megkívánja tőlük a szentségekhez járulást is. Következik ebből, hogy a piarista iskola, mint munkahely csak akkor lehet Jézusnak elkötelezett – illetve serdülően újra elköteleződővé váló – fiatal emberek összessége, azaz Isten Országá, ha érvényesül a kevert szituáción belül a tanulók magatartásában a csúcsérték-szolgálat. Ennek pedig feltétele, hogy a piarista iskola, mint gyülekezet - közösség - egyház mennyiben képes hatékonyan végezni az elköteleződésre nevelést.

Elköteleződés Krisztusnak

A kérdés megválaszolásához, úgy gondolom, két alapvetőbb kérdést kell megvizsgálnunk. Mi a tartalma ennek a minta- ill. forma-etikai megjelölésnek: „*elköteleződés Krisztusnak*”? – ez az egyik kérdés. S a másik: elegendőek-e azok a keretek, amelyek a fenti célra a piarista iskolákban szokásosan rendelkezésre állanak? A két kérdés közül nyilvánvalóan az első a jelentősebb. Előbb tehát ezzel kell foglalkoznunk.

Az utóbbi évtizedben Latin-Amerika teológiai egyetemem megizmosodott egy válaszrendszer, amely magát büszke öntudattal „harmadik teológiának” nevezi, szembeállítva a maga tanítását az újkor századaiban kifejlődött és ma „Nyugaton”, azaz Európában és Észak-Amerikában képviselt „második teológiával”. („Első teológiának” az Egyház kezdeti századainak a válaszrendszerét nevezik anélkül, hogy – tudomásom szerint – ennek tartalmát közelebbről meghatároznák.) A harmadik teológia szerint a Jézusnak elköteleződés egyet

jelent a szegényekben-rászorulóknak meglátott Jézusnak elköteleződéssel. A második teológiát viszont elmarasztalja a szegényeket szegényekké tevő társadalmi erők, személyek, rétegek magatartásának, és ennek Jézus nevében történő igazolásának bűnében. A harmadik teológia az ember, az emberiség, minden ember, de különösen a kisemmizettek teljes széles-ségű felszabadítására törekszik, amely felszabadítás több mint politikai felszabadítás, de politikai felszabadítás is. A harmadik teológia nem ragaszkodik a gyilkos fegyverek használatához; sőt, ha lehetséges volna, szeretné elkerülni azok használatát, de nem táplál magában illúziókat, jól tudván, hogy a fölszabadítás a tényleges adottságok világában a fegyverek használata nélkül aligha lehetséges. Számára egyértelmű, hogy Jézus élete és tanítása ezt a fegyvert is megragadni kész válaszrendszerrel egyértelműen igazolja és megkívánja. A második teológiát elmarasztalja éppen a bizonytalan és ellentmondó válaszrendszere miatt: tulajdonképpen nem volna szabad (Hegyibeszéd), de hát mégis kötelesség (természettörvény); bár igaz, hogy a politika szükségképpen bepiszkít, de a közéletért való felelősségünk nem engedi meg, hogy a be-nem-piszkolódásunkra való vigyázás legyen a legfőbb gondunk. Le is leplezi a harmadik teológia ennek az ellentmondásos válaszrendszernek a motívumát: a második teológia ezzel lehetővé teszi a felszabadulást akadályozó erők hatalmon maradását, igazolja őket, szekerüket tolja (lásd mindezekre vonatkozóan a CONCILIUM 1974. jún.-júl. számát). E harmadik teológia nyaldossa már kontinensünk délnyugati csücskét (lásd a CONCILIUM 1975. nov. számát), s úgy gondolja, hogy teológiájává lesz a „harmadik világnak”, amely a század végére a katolikus egyház közel kétharmados többségét jelenti majd.

A „harmadik teológia” történeti megjelenése – számomra – egyet jelent annak a fokozati tudatosulásával, hogy a Krisztus-esemény jelentősége túlhaladja azt, amit a különböző kultúrák életében a vallás jelent. A vallás a különböző kultúrák megszületésének és államhatalommá válásának ihletője és hosszú időn keresztül a hatalom fennmaradásának kizárólagos ideológiai támaszának bizonyul; mindaddig, amíg a különböző kultúrkörök el nem jutnak a maguk fejlődésének spengleri civilizációs fázisába, amikor is a vallás elveszíti ezt a fent említett ideológiai monopolhelyzetét és szerepét. Ily értelemben Jézus nem hozott vallást, tanítványait a föld határáig küldi, tanítása nem teszi lehetővé a hatalom szolgálatát, a tanítását magukévá tevőkben elhal minden uralkodás és minden hatalom-igénybevétel, tanítványai az „állam elhalása” prófétai reményének a beteljesüléséért dolgoznak.

A második teológia által felkínált lehetőségek

A kereszténység története valóban három teológiát mutat. A kezdeti századokét, amely az egyetlen Kyriost-megvallás szándékától irányítva keresi a Jézushoz tartozók evilágban folyó, de nem ebből a világból való életének gyakorlatát, s ennek elméleti megfogalmazását. Ez a szakasz a negyedik században a konstantini fordulat hatására és egy hangsúlyeltolódás folytán – amelyben fontosabbá válik a „Mit kell hinni?” kérdése, mint a korábbi „Mit kell tenni?” kérdése – elhalásnak indul. Az elmúlt korszaknak és az új korszaknak egyszerre záróköve, ill. alapköve Ágoston életműve, s különösen a De civitate Dei-je. Ekkortól fogva az Egyház működésének elsődleges gondjává lesz a fejedelmek megtérítése, akik apostol-királyokként az apostol és a király eszközeivel gondoskodnak arról, hogy alattvalóik Jézus nevével fémjelzett „valláshoz” jussanak, amely „vallás” a maga természetének megfelelően az apostol-király államhatalmának kizárólagos ideológiai támaszává lesz. Ebből születik meg korunkra a tényleges Egyház osztály-jellegének felismerése. Ugyanez a felismerés adja a

harmadik teológia számára az indítást, hogy ne a kisebbség, hanem a többség számára legyen a megszerzendő hatalom legfőbb ideológiai támasza, hatálytalanítani akarván ezzel azokat az elgondolásokat és erőket, melyek Isten, Jézus és az Egyház nélkül törekednek ugyanerre a szerepre, mégpedig a harmadik teológiát időben jelentősen megelőzve.

Csúcsértéknek elköteleződés a fentiekben rajzolt probléma tudomásulvétele és állásfoglalás nélkül csak a valóságos élet szegélyén járók számára lehetséges... – minden történelmi jelentőség nélkül (a társadalmi hatékonyság nélküli magán-jámborság formájában). Szent Ágoston a probléma tudomásul vétele alapján foglalt állást; ugyanígy járt el, mondjuk, Szent Bernát is. Az egyik általában foglalt állást az igazságos háború keresztények számára megengedett volta mellett, a másik konkrétan is: Istennek mindenkor kedves a maga szentjeinek a halála, de különösen a Szentföldért vívott háborúban elszenvedett haláluk kedves. E problematika tudomásul-nem-vétele mellett csak a szakmai érvényesülésnek való elköteleződés lehetséges, amely mint csúcsérték-pótló gyakorlati csúcsérték-szerepet tölt be az Egyházhhoz tartozók vagy az Egyházhhoz nem tartozók családi életében is... személyiségünk egy és oszthatatlan voltának következtében.

A Jézusnak elköteleződés tartalmi vizsgálatával olyan problémához értünk, amely nem a piarista iskola problémája csupán, hanem az egész Egyházé. Olyan problémához, amely nem is egy a sok között, hanem az Egyház alapproblémája: Krisztushoz való hűségének a kérdése. A piarista iskola az Egyházon belüli valóság, ennek következtében eme alapprobléma kitisztázása nélkül nem tudunk érdemleges feleletet adni arra a kérdésre, hogy iskolánk képes-e Egyházzá is lenni, iskolánk képes-e elkötelezett embereket nevelni.

A piarista szellem reagálása a második teológiára

Az elköteleződési tartalom problémája a jelent megelőzően nem élt világosan sem az Egyház egészében, sem a piarista iskolában. De bizonyosan merem állítani, hogy a piarista iskolának a tudattalanját mégiscsak meghatározta ez a probléma, s ennek folytán mutatott valami különbözőséget a bennünket körülvevő általános egyházi szemlélettel szemben. S azt gondolom, hogy itt van a gyökere az iskoláink „vallási” értékeivel szemben kitett kérdőjeleknek.

Szeretünk ugyan hivatkozni bizonyos tőlünk kiinduló pasztorális kezdeményezésekre (Lévai, Trautmann), de valójában az 1948-as fordulatig – az utolsó másfél században – távolinak éreztük magunkról a pasztorális jellegű tevékenységet. Ennek nemcsak az volt az oka, hogy megvolt a magunk dolga („*A káplánok sem jönnek el nekünk dolgozatot javítani, ha megszorulunk; mi sem megyünk tömeggyóntatni, ha kivezénylik a helyőrséget húsvét előtti gyónásra!*”). Nem is az volt az oka, hogy átlagosan kevesebb Lélek lett volna bennünk, mint a lelkészkezdő papságban. Valami másban keresem a magyarázatot. Kevésbé voltunk naivak a lelki megújulási programokban való reménykedést illetően. Azt akarom ezzel mondani, hogy reálisan ráéreztünk a második teológia kilátástalanságaira-megoldatlanságaira; arra, hogy nem áll rendelkezésünkre olyan csúcsérték-szolgálat, amely méltó lenne Jézus nevére; olyan csúcsérték-szolgálat, amely emberiség-szélességű, azaz történelmi jelentőségű perspektívát nyújtana az elköteleződés számára. Ezzel szemben bölcsen lemértük azt a legjobbat, amit lehetségesnek tapasztaltunk. Egy velem-kortárs piarista mondta egy ízben valamelyik meghalt rendtársáról: „Szent ember volt!” Hallva ezt egy idősebb rendtársunk, kijavította őt. Máig őrzöm emlékezetemben sváb mondatszerkesztését és hanglejtését: „Piarista nem mondja:

szent ember! Piarista azt mondja: rendes ember!” Erről van szó. Naivnak érzett lelkesedésekkel szemben bölcsen ráérezünk a lehetőségekre: Rendes embernek kell lenni. Becsületesen, nagyon becsületesen dolgozni. Nem kóklerkedésekből megélni akarni. Tisztességesnek lenni.

Iskoláinkból – fajsúlyuk következtében – rengeteg közéleti pálya indult el, de nem voltunk politikus-csizmadiák, szürke eminenciások, ihletők és sugallók. A harmincas évek második felében két jelentős piarista egyéniség megtörte ezt a hagyományos vonalat egy nagyon értékelt-szeretett tanítványuk esetében, de annyira idegen volt ez tőlünk, hogy nemcsak az érettkorúak, hanem mi is, húsz esztendő fővel viszolyogva, vegyes érzelmekkel szemléltük az eseményeket. Nem értettük, hiszen diákként is, kispapként is másra nevelték bennünket, s leginkább éppen az nevelt bennünket erre a másra, aki ez egy esetben másként járt el.

A „pietas” XIX. századi fogalma

Tudom, hogy vitatható, amit képviselek, hiszen csak arról beszélhetek, hogy mik határozhatták meg tudattalanunkban a magatartásunkat. Azt gondolom, hogy ennek a tudatalatti mérlegelésnek lett a következménye, hogy tisztességes, dolgozó, munkát és szakmát szerető embereket neveltünk és nem jámborokat. Ennek lett következménye, hogy a tizennyolcadik századbéli „ájtatos oskolabéli szerzetesek” a következő századtól kezdve – a felvilágosodásnak hatására – annyit problémáztak azon, hogy mit is akarhat jelenteni a „pietas” szó Szentatyánk jelmondatában. A valóságunkkal ellenkezett volna e szó szótári és barokk jelentése: a jámborság, istenfélelem, vagy mai nyelvhasználatomra fordítva: az Istennek odaadottság. Nem neveltünk Jézusnak elkötelezett embereket, mert nem áltattuk magunkat azzal, hogy látjuk ennek az elköteleződésnek becsületesen megfogalmazható tartalmát. Amit minden gőz nélkül, a valósággal szembeni tisztelet – s az ebben a valóságban adódó emberi személy irányulási lehetőségeivel szembeni tisztelet – alapján értéknek, szolgálhatónak láttunk, azt szolgáltuk és annak a szolgálatára neveltünk. Éles szemmel megláttuk – s ezt kispapjainknak áldott emlékü igazgatóm világosan meg is mutatta –, hogy a más köröktől nevelt „harcos katolikusok” nem igen ütik meg vagy haladják meg azt a szolid mértéket, amit magunktól, tanítványainktól elvártunk. Nem volt kisebbségi érzésünk azokkal szemben, akik „vallásosabban” tudtak nevelni nálunk. Nem volt, mert ez a köreinken kívüli „vallásosabb” nevelés ugyanúgy nem találhatott magának más kibontakozási lehetőséget, mint ami a második teológia eszmerendszerében lehetséges volt: érvényesülni egy adott életpályán. Ezt a lehetőséget pedig a piarista iskola nem volt hajlandó szentelt vízzel nyakon önteni. Titkon és nem titkon érezte, hogy „rendes” dolgokra van itt lehetőség, de „szentre” nincs.

Keretünk elégséges volta

Hátra volna még a második kérdés: Elegendőek-e a piarista iskola keretei a diákok krisztusi elköteleződésére? Nem csak mennyiségi kérdésről van itt szó! A második teológia eszmerendszerétől meghatározva a piarista iskola ösztönösen és tudatosan és biztos realitás-érzéssel érzi, hogy nem az a feladata, hogy műkedvelő teológusokat próbáljon faragni az iskolaévek alatt azokból a diákokból, akik döntő és sokszor java részükben nem lesznek papokká. Nem lesznek papokká éppen a második teológia ösztönösen sejtett eszmerendszerbeli perspektívtátságának következtében.

Jézus mondanivalóját nem tűrte el a világ, A jézusi tanítást fogalmazgató – szavával és életével fogalmazgató – első három század „első teológiáját” sem tűrte el a világ. Nem is igen volt módja sem Jézusnak, sem az első három keresztény századnak „közoktatási intézményt” létrehívnia. Nem volt módja, mert még nem jött el Ágoston nyomán az a második teológia, amely összeegyeztette azt, amit Jézus és az első három század nem tudott összeegyeztetni. A második teológia alapján állva pedig rendi szellemünk tudatossági fokán nincs mód másra elköteleződünk, mint amire ténylegesen elköteleződünk: az értékek tiszteletére. Vörösmarty lírája több volt nekem, mint az evangéliumok. És nemcsak nekem. Vallott erről Sík Sándor is (Bocsásd meg). Ez az, amit a piarista ösztön világosan érez, és a szőre borzolódik, amikor bármily jószándékkal is megpróbálják kívülről rábírní őket, hogy neveljenek már egy kicsit vallásosabban. Tudják, hogy nem volna ez tiszta munka. Volt piarista diák, sok gyermekes harmincas édesapa részt vett piarista diákok hosszú túráján. Ez az elköteleződés-problémában egyébként érdekelt édesapa reáérdezett a túravezető piaristára, volt és nagyon szeretett tanárjára, miért nem használja ki a túrát, miért nem „lelkigyakorlatosítja” egy kicsit. A válasz ez volt: *„Többet ér, ha két tréfa között mondok egy olyan szót, amin úgy magukban aztán elgondolkodhatnak.”* Látnivaló: a keret megvan, de nincs meg az a tartalom, amelyet érdeme-sebbnek tartanánk, mint meglevő tartalmunkat, amely pedig nem Jézusnak elköteleződés, hanem általában az értékeknek elköteleződés.

Ha megvolna ez a tartalom, mondanánk! De ha mondanánk, a keret vajon meddig állna rendelkezésünkre!?

A jövő felé

Mindennek félig világos, félig ösztönös látása bírt reá, hogy 50-ben nem éltem az újból tanárrá levés lehetőségével.

S most visszatérek a piarista iskola „komplex szituációjára”. Egyfelől „munkahely”, másfelől „egyház” is akar lenni. A „világ” a maga mivoltából folyóan valamivel türelmesebb lehet az „egyházzal” szemben, mint a „munkahellyel” szemben. A jézusi mondanivalóra reátalálás és az ennek elköteleződés szempontjából a nem-komplex szituációban levő „egyház” valamivel könnyebb helyzetben van.

Mindazonáltal nem mondhatjuk el az ítéleten, hogy „komplex szituációban” éltünk. Csak azt mondhatjuk el, hogy a „komplex szituációban” is figyelni akartunk a Lélek hangjaira. S amit tudunkra adott, nem zártuk magunkba, hanem továbbadtuk azok számára, akikkel szemben Szentatyánk alapító szándéka alapján az a dolgunk, hogy Jézusnak elkötelezett emberekké neveljük őket. Ha ez lehetséges a Rendalapító eszközével, akkor azzal. Ha nem lehetséges, akkor valami mással. Mert akármilyen áldott és kedves is egy eszköz, sohasem helyettesítheti a célt: *ad maius pietatis incrementum.*

1976

Megjelent: Karácsonyi Ajándék 1976. 5. kötet